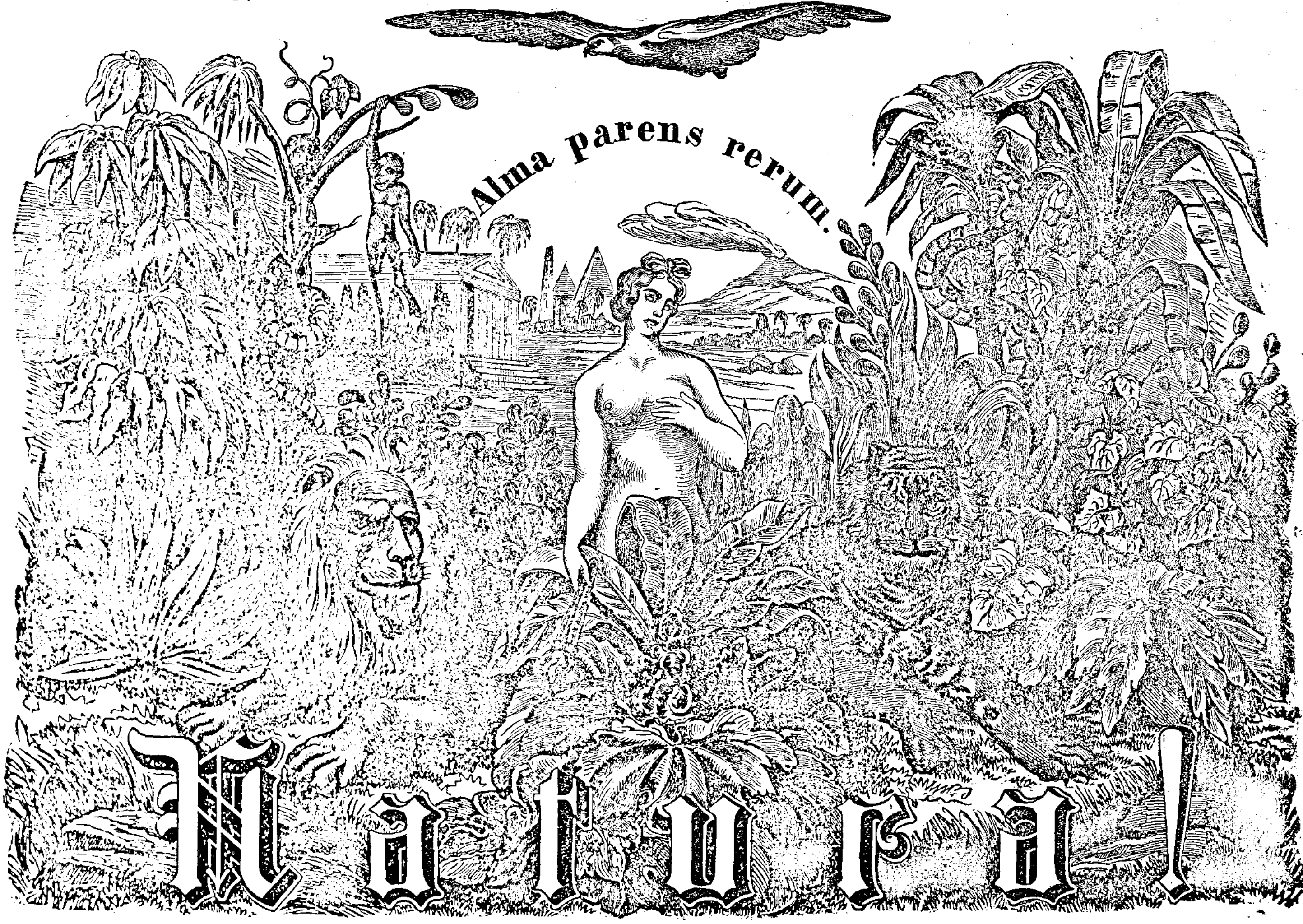
Anulŭ V. No. 25. 8 Iuliŭ 1862.

JURNAL,

PENTRU RESPANDIREA SCIINȚELORŬ NATURALE ÎN ROMÂNIA,

Redigeat
de
Professor Dr. Iuliu Barașu și D. Ananescu.

Imaginile fulgeruluĭ.

Între tóte fenomenele Natureĭ, fulgerulŭ, de și un fenomen fórte obicinuit, cu tóte acestea este unulŭ din celle maĭ interesante și din celle maĭ surprindĕtóre. Dar între effectele remarcabile alle fulgeruluĭ, este o serie de fenomene care merită bine attențiunea nóstră și care pîn 'acum eraŭ ănsĕ pucin cunoscute, pentru raritatea observațiunilor făcute asuprăle; o să vorbim acum despre unele din aceste fenomene.

Noĭ cunóscem toțĭ astădĭ ce va se dică f o t o g r a f i a, unde se arată admirabilul effectŭ al lumineĭ ficsind imaginile eĭ peste o chărtie unsă

cu o materie chimică și țiindu-le acolo pentru tot d'auna. Dar póte pucinĭ din lectoriĭ nostri, sciŭ că chiar fulgerul este în stare a desemna asemenea imagine, peste corpurile victimilor salle. În timpul nostru s'a observat asemene imagine, desemnate (zugrăvite) de către fulger, și li a dat numire de K e r a u n o g r a p h i e. Aceĭ care s'aŭ occupat mult în acest obiect sunt: Orioli, Boudin, Baron d'Hombres-fermas la Paris și M. Andrés Pocy, director observatoriuluĭ de la Havanna.

Deja în anulŭ 1786 D. Leroy a comunicat Academieĭ sciințelor de la Paris, că celebrulŭ Franklin i a spus că, cu ochiĭ seĭ a vedutŭ un omŭ care a stat pe ușa camereĭ salle când fulgerul a trăsnit într'un un arbor care era în dreptul ușeĭ. Dup'aceasta, s'a vêdut desemnat pe peptul acestuĭ om, imagina fidel'a acestuĭ arbor, însă resturnată. Un cas maĭ curios a comunicat în anul 1812 D. Iames Shav societețeĭ meteorologice din London. În acest anŭ a esistat încê lîngă satuŭ Combe-Bay în vecinêtatea orașuluĭ Bath, o pădure mică de stejarĭ și de nucĭ; în midlocul acesteĭ pădurĭ s'a aflatŭ un locŭ golŭ (islas) de pasciune, d'o întindere de 3 mile în pătrat; p'acest islas a păscut șease oĭ, în timpul uneĭ furtune și tóte s'aŭ tresnitŭ de fulgerŭ. Dupô mórtea lor, jupuind pieile acestor oĭ, cu mirare s'a vedut pe partea din äntru a pieilor desemnat tot peisagiul, adicô pădurea, islasul și tóte detailurile care încongiora aceste scene, și tóte acestea eraŭ cu o fidelitate admirabile.

În luna luĭ Septembrie 1825, fulgerul a tresnit în corabiea „Il bon servo" pe când acestŭ vasŭ s'a aflatŭ în portul orașuluĭ Armiro în Italia. La această ocasiune, tresnetul a omorîtŭ pe matrosul care era culcat pe piciorul unuĭ catart. Dupô mórtea luĭ, s'a vêdut pe corpul seŭ bine desemnat o potcóvă de cal sémenind c'o asemenea potcóvă care s'a aflat atîrnată pe catartul tresnit lîngă care a dormit nenorocitul.

Eaccă și casul urmator destul de intresant, narrat într'o epistolă a D-luĭ De Bessay către Dr. Boudin. „La 14 Noemvrie anul 1830 dice Naratorul, un fulger a tresnit în castelul Benetonière în Vendee. A duoa di dup'acéstă întîmplare, a observat unul din locuitoriĭ castelului peste rochia uneĭ dame d'acolo, un desemnŭ fórte remarcabil și observîndu-lŭ maĭ d'aprópe, s'a aratat că era imagina fidelă a unuĭ jețŭ (foteil) pe care acéstă damă a ședut când fulgerul a tresnit în jețŭ!

Sâ vorbim acum despre imaginile fulgeruluĭ care aŭ datŭ loc la discuțiunĭ sciințifice lungĭ în congresul sciințific de la Neapol (în luna luĭ Septemvrie anul 1845), ca și în academia sciințelor de la Paris (în Decembrie 1845 și în Ianuarie 1847). Eacca Narațiunea. La 9 Octombriŭ 1836 un trăsnet a omorît pe un tênêr, care în acest minut porta pe corpul seŭ un brîŭ cu differite monede d'aur; apoĭ cu mirare s'a vêdut ca imaginĭ fidele a 6 dintr'aceste monede, s'aŭ găsit desemnate pe corpul tresnituluĭ; adicô pe corpul luĭ s'aŭ vedut 3 differite cercurĭ desemnate, care correspundeaŭ cu differite mărimĭ alle acestor monede. În äntru acestor cercurĭ, pelea a remas cu colórea eĭ naturalê adicô albă, pe când afarô d'aceste cercurĭ, pelea era arsă și négră. Un fotograf în limbagiul luĭ, va numi aceste 6 desemne cu numirĭ de i m a g i n ĭ f o t o g r a f i c e n e g a t i v e.

În anul 1852 a trăsnit un fulger un palmier pe Insula Cuba, ce s'a aflat pe plantagea St. Vincent; cu o distanțe de 1000 de pașĭ de la palmier, s'a aflat un pin (Moliftă). Cu mirare s'a vedut pe urmă că peste frundele palmieruluĭ, s'a aflat desemnat foițele pinuluĭ, însă c'o delicatețâ și fidelitate admirabile în cât semêna unuĭ tabloŭ d'artist.

De și pînă acum naturalistiĭ ceĭ maĭ însemnațĭ s. e. Arago, Bossut, Leroy etc. nu eraŭ în stare să dea o esplicațiune suficiente pentru aceste imagine photografice produse de către fulger, cu tóte acestea, este de sperat că progresele immense ce le fac sciințele naturale în tóte dillele, vor ajunge a esplica și acest fenomen curios. Deja fisicul englesŭ G r a v e a făcutŭ un esperimentŭ care promite o esplicațiune pentru imaginile fulgeruluĭ; adicô dênsul a desemnat cu vîrful unuĭ acŭ un desemn pe o chărtie, ș'a pus'o între duoe tăblițe de sticlă dupô care a espus tóte (sticlele cu chărtie) uneĭ detonărĭ (slobodirĭ) electrice. Esămănînd pe urma sticlele, n'a găsit nimic pe dênsele, dar esponsindule câte-va minute la vapóre d'acid fluoric care róde sticla, s'a vêdut că sticlele arăt imagine fidele a desemnuluĭ ce s'a făcut pe chărtie; apoĭ, observa Rapportorul, (în N. Pr. Z. de unde luăm acésta) fiind-că se scie că fulgerul nu e

alt nimic de cât o detunare electică urmată în atmosferă, de aceea este învederat că esperimentul D-luĭ Grave póte că ne va duce pe calea adevêrateĭ esplicaţiunĭ a fenomenelor menţionate într'acest articol.

Dar orĭ cum, deja d'acum putem să proclămăm fulgeru că un pictor fotograf, care face imagine admirabile în frumuseţe şi esactitatea lor.

B.

Calul.

Art. I.

Istoria ne ḑice că Împăratul Caligula a mâncat la masă împreună cu calul seŭ Incitatus, dându'ĭ orḑŭ în nisce fărfuriĭ d'aur şi offerindu-ĭ chiar vin în pachare d'aur; că ellŭ jura pe calul seŭ (precum jură cineva pe Dumneḑeŭ) şi că în fine ellŭ a otărîtŭ a da caluluĭ seŭ chiar titlul de Consul romanŭ. Asemenea esageraţiunĭ orribile degradatóre pentru omŭ, negreşit aŭ putut să nască numaĭ în creeriĭ stricaţĭ aĭ unuĭ tiran şi despot smintit ca Caligula. Dar chiar în aceste esageraţiunĭ nebune, este ascunsă o idee remarcabile, care o găsim şi la multe alte popóre adicô: Veneraţiunea Caluluĭ de către omŭ.

Maĭ la toţĭ păgâniĭ găsim cultul caluluĭ. Helios saŭ Phoebus (ḑeitatea Sóreluĭ) se preumbla în cerŭ pe un car strelucit (sóre) tras de caĭ. Frumósa Aurora de diminiaţa, umblă şi ea în cer într'o trăsura trassă de 4 caĭ de colórea roşie. Apoĭ păgâniĭ stremoşiĭ popórelor nordice (alle Germanilor şi Scandinavilor) avură pentru cal o veneraţiune ăncê maĭ mare.

Eraŭ, şi sunt nisce popóre selbatice şi semiselbatice, a căror' esistinţă este cu totul neseparabilă de esistinţa cailor lor. Asia ḑice A m o n i u s şi J o r n a n d e s că Huniĭ petrecŭ tótă viéţa lor pe calŭ, dupô care nu descalică niciĭ o dată, acolo şedŭ, se culcă, fac negoţŭ şi tóte treburile lor şi chiar membriĭ guvernuluĭ ţinŭ Consiliul lor. Chiar la Germaniĭ vechiĭ, calulŭ era fórte veneratŭ. Strigarea cailor era privită ca un semn d'un bun augur (de noroc). Soldaţiĭ lor aŭ când mergeaŭ la resbel, auḑiaŭ, acéstă strigare cu multă plăcere, când caiĭ de cavalerie eraŭ muţĭ, era privitŭ ca unŭ semn réŭ. Vechiĭ Germanĭ sacrifiaŭ caĭ în onórea Sóreluĭ, ḑicênd că pentru divinitatea care are umbletul cellŭ maĭ iute în ceruĭ, se cuvine a sacrifiia animalulŭ ce are umbletul cellŭ maĭ iute pe pământ.

B u f f o n observă cu drept cuvênt, că caluluĭ se cuvine un loc fórte important în istoria genuluĭ uman; căcĭ negreşit o mulţime d'acţiunĭ marĭ care aŭ determinat mersul istorieĭ omenescĭ (precum invasiunile, resbellele şi emigraţiunile popórelor) n'ar fi avut loc dacă n'ar fi esistat calul pe pământ; fărô cal un Alexandru din Macedonia n'ar fi mersŭ la India, un Caesar la Galia, un Napoleon la Italia şi un teribil Atilla (acest biciŭ al luĭ D-ḑeu, cum s'a numit ellŭ ênsuşĭ) n'ar fi venit din fundul Asieĭ pînă la Câmpurile Uugarieĭ. Aşia dar, Mitologia şi istoria cultureĭ ómenilor, ne daŭ o idee mare despre cal.

Să privim acum acestŭ animal şi din puntul de vedere Zoologic.

Calul aparţine la ordinul Pachidermelor, adicô la o gropă de animale, în care se află represintanţiĭ ceĭ maĭ marĭ din regnul animal, atâtŭ în epoca actuale, câtŭ şi în cea precedentă antedeluviane saŭ tertiare; căcĭ acéstă grupă se compune afară din calŭ şi din Elefantŭ, Mamuth Mastodontŭ, Rinocerŭ, Hippopotamŭ, Tapirŭ şi Porcŭ; maĭ de aprópe însă cu calu, se rudesce Asinu (măgar) Zebra, Quagga şi animalul Disgetai; căcĭ tóte aceste animale aŭ o copite făcută d'o singure bucate (solipede), celle alte Pachiderme sunt Multiugula (adicô copitele lor sunt făcute de maĭ multe bucăţĭ).

Am ḑis că calul aparţine la nisce animale ce aŭ trăitŭ pe pământ şi'n epoca antedeluviană ce a precedutŭ epoca actuale. Întradevêr, istoria pământuluĭ ne arată că tóte aceste grupe d'animale eraŭ mult maĭ marĭ de cât aceia ce sunt acum; ba ăncê putem ḑice că aceste grupe aŭ mers de miĭ de anĭ tot micşorindu-se, şi merg pe drumul peireĭ, la o stingere completă. Asia vedem că cea maĭ mare desvoltare a formelor animalelorŭ Pachiderme, o găsim în stratele celle maĭ antice alle terrămuluĭ tertiar; că, cu cât stratele acestuĭ terrâm devin

maĭ moderne, cu atât se micșoréḑă numerul specielor acestor animale, în cât în epoca actuale a pămêntuluĭ, acestŭ numer este redusŭ la M i n i m u m (partea cea maĭ mică). Dar chiar și formele Pachidermelor ce esistă acum pe pămênt, sunt fórte mărginite în întinderea lor geografică; căcĭ pe când în epoca terțiare, Elefanțiĭ și Rinoceriĭ eraŭ răspîndițĭ peste totŭ continentul Africa Asia și Europa vechie, acum aceste animale se află numaĭ în climele celle maĭ calde alle Asieĭ și Africeĭ; dar animalulŭ Hippotherium, adicô un cal elegant cu douĕ *copite* micĭ în dosul cellor marĭ, acestŭ animal ce esista atuncĭ, s'a stins acum cu totul dupô suprafacia pămêntuluĭ.

Dar în continentul nuoŭ (America), împreună cu Hippotherium s'a stins și calul la apropierea periódeĭ actuale a pămêntuluĭ; de aceea găsim acolo circumstanța remarcabile că la descoperirea Americeĭ, nu s'a aflat *nicĭ un* cal, și toțĭ *caĭ* ce sunt acum acolo, provin din ceĭ adușĭ acolo de la continentul vechiŭ, pe când săpaturile pămêntuluĭ american arată că la alte epoce geologice (maĭ cu sémă la cea terțiare) calul a esistat în tótă America.

Este asemenea remarcabil că, pe când Elefantul antedeluvian (Mamuth, Elefas primigenius) era differit în faptura sa de elefantulŭ actual, asemenea și Rinoceros antedeluvian (R. tichorinus) era differit de cellŭ actual; din contra caiĭ din epoca tertiare, nu eraŭ diferițĭ întru nimic de caĭ nostri; acestea aŭ probat cercetările geologice alle d-luĭ Giebel.

De și esistă acum o mulțime de rasse (soiurĭ) de caĭ, însă tóte aceste rasse s'aŭ transformat dintr'o singură specie primitivă care póte să fie privită ca origina tutulor cailor domesticițĭ; căcĭ calul se află acum în lume, maĭ pretutindine în stare domestică; însă și caĭ selbaticĭ esista acum în multe locurĭ pe pămênt și este remarcabil ca chiar acestĭ caĭ selbaticĭ apparțin la differite rasse (s. c. caĭ sêlbaticĭ din Asia, sunt din rassa tartară; ceĭ din Africa, America și din Spania sunt din rasa Berberă saŭ Andalusieĭ și ceĭ din Sardinia și pustiile Ungarieĭ sunt din rassa Arabă).

Un cal selbatic se deosibesce d'un cal domestic, prin urmatórele circumstanțe: Calul selbabatic este maĭ mic de căt cel domestic, are un pĕr lung și sbîrlit și o colóre uniformă, maĭ tot d'auna închisă adicô ócheșă; îĭ place atuncĭ a trăi în cete marĭ într'un fel de ierarchie familiare; tatăl familieĭ adic 'armasarul este capul ceteĭ; ellŭ este încongiurat d'o mulțime de iepe, care sunt sociele luĭ, și d'o mulțime de mînzĭ care sunt progenitura luĭ. Armăsarul este autocratul bandeĭ; toțĭ membri eĭ îĭ sunt supușĭ într'un mod absolut. Daca capul bandeĭ este robitŭ saŭ omorît, tótă banda se risipesce, îns 'alergă și caută dup'un alt stăpîn (armăsar) *sub* a căruia *protecțiune* și ascultare se pune, și aicĭ se adeveréḑă proverbu „cine caută stăpîn, sluga va muri."

Când caiĭ selbaticĭ întîlnescŭ pe ceĭ domesticĭ, simt o mare bucurie, încep a striga, alérgă dupô dînșiĭ, îĭ mîngîe și'ĭ invită ca se umble cu eĭ împreună la păsciune și la lupte; atuncĭ se deșteptă și în calulŭ domestic Natura sa primitivă și ellŭ fuge impreună cu ceĭ selbaticĭ. Dar daca o bandă de caĭ selbaticĭ întîlnesce vr'un om, atuncĭ tótă banda stă pe loc. Armăsarul, capul bandeĭ, ascute urechia, ascultă resufflănd fórte tare, apoĭ acum îndată dă fuga și cu densul, tótă banda. Caluluĭ îĭ place în genere libertatea maĭ mult de căt tutora animalelor domesticĭ; de aceea, calul caută în tóte felurile a scăpa din dominațiunea stăpânuluĭ seŭ, a rupe ștreangurĭ, a fugi din grajdŭ etc. Dar acéstă perfidie a caluluĭ, este compensată prin docilitatea luĭ cea mare, prin care putemŭ să facemŭ cu dênsulŭ orĭ ce vom voi.

Ca Patria caluluĭ selbatic, se privesce o parte a Asieĭ centrale, adicô țérra ce se află la sudul laculuĭ Aral, desertele (pustiele) Mongolieĭ și Gobi. Însă acolo se deosebesce între caĭ selbaticĭ într'adevêr (Tarpans) și între ceĭ selbăticițĭ (Muzins). Ceĭ d'ânteiŭ nu sunt maĭ marĭ de căt catîriĭ, sunt d'o colóre galbenă închisă uniformă; dedesubtul pêruluĭ galben, aŭ un pêr alb lung care, în fiă care an, începe să créscă tómna și să caḑă primăvêra; dar iarna pêrul adevărat e lungŭ, móle, încrețit și e așia de des ca o blană de urs. Vara cade, remîind remășițe numaĭ pe spinare și pe șioldurĭ. Glasul acestor caĭ e mult maĭ tare și maĭ ascuțit de căt al cailor domesticĭ; apoĭ în umbletu și în tót'alergătura luĭ, ellŭ seamănă maĭ mult c'un catîr reŭ, de căt c'un calŭ. Acestĭ caĭ selbaticĭ fac în toțĭ ani nisce călêtoriĭ marĭ, aidcô la a-

propierea vereĭ, merg către climele maĭ frumóse și la apropierea ierneĭ se întorc la climele maĭ meridionale și dulcĭ. În acéstă stare, calul este fórte reŭ, capricios și neascultător, se oppune c'o mare tenacitate voințeĭ omuluĭ și maĭ bine se omóră de cât a asculta; ba ăncê cănd vede un cal domestic care ascultă la voința stăpînuluĭ seŭ, se supere pe dînsu și'lŭ atacă c'o mare iuțélă; părcă se supêră ca unul din aĭ lor să dea esemplu de sclavie și de suppunere.

Dar Cai sêlbaticĭ (Muzins) arată felurimĭ de colorĭ, aŭ copite maĭ marĭ și gîturĭ maĭ gróse de cât ceĭ selbaticĭ; nu fac călêtoriĭ regulate pe fiă care an; nu sunt așia ostilĭ cailor domestice și cănd îĭ prinde cineva de tînerĭ, se obicnuesc mai pe urmă cu omu și devinŭ caĭ fórte docilĭ. Acest soiŭ de caĭ esistă maĭ cu sémă în stepele Rusieĭ ce se aflŭ la nordul măreĭ negre și se numescŭ Caĭ tabuni; eĭ sunt sub-îngrijirea păstorilor tabuneĭ și arată în natura lor nisce circumstanțe interesante.

Eaccă ce ḑice celebrul geograf Ritter despre acésta.

Mulțĭ din Sîgnoriĭ rușĭ aŭ acolo atât pămêntŭ, că numaĭ o parte mică dintr'însu póte să fie cultivat, de aceea din timpiĭ ceĭ maĭ an-

O Vînăttóre de caĭ salbaticĭ și de Zebra.

ticĭ pen'acumŭ, aceste locurĭ eraŭ destinate pentru păsciunea viteloră de totŭ felŭ, oĭ, boĭ și caĭ. Maĭ cu seamă se găsescŭ acolo nenumeróse cete de caĭ care se mulțemescŭ cu islazurile celle maĭ próste și cu păsciunea cea maĭ debile. Căte o dată, o tabună (o erghielie de caĭ) coprinde 300, 400 și chiar 800 și 1000 de caĭ. Păsitorul acesteĭ erghieliĭ se numesce Tabuncic. Cualitățile cerute pentru acestŭ omŭ suntŭ: ca să fie nesimțitorŭ pentru tóte schimbările aeruluĭ. Furtuna cea maĭ teribilă, pétră, plóie, ḑepadă și gerŭ, aste suntŭ lucrurĭ pe care unŭ bunŭ tabuncicŭ nu trebue să le bage de seamă; tóte vesmintele luĭ consistă într'unŭ pantalonŭ de pele de mînzŭ cu peru întorsŭ în ăntru, unŭ micŭ spențerŭ totŭ de pele, unŭ brîŭ de pele în care sunt atîrnate, dreptŭ ornamente, nisce bucățĭ de metalŭ, chihlibar, monede saŭ chiarŭ bucățĭ de sticle. Pe capŭ are o căciulă cilindrică de pele de oae négră și cisme lungĭ în picióre. Ceĭ maĭ bogațĭ pórtă și o „Sfită" adicô o manta făcută de lînă grósă unde se află atîrnatŭ o capuțe care o bagă peste capŭ ast-felŭ, în cât este în stare a învălĭ capu și obrazŭ, earna în ḑillele de ger și de furtună. Tabuncicul este tot d'odată medicului și pharmacistulŭ (spi

ţerulŭ) tabuneĭ, de aceea are ellŭ atîrnat la brîŭ nisce cutiĭ cu doctorie, precumŭ le a învaţatŭ prin tradiţiune de la tată la copil.

Un obiectŭ de cea d'ăntêiŭ necesitate pentru tabuncicŭ, este unŭ biciŭ (hrabnicŭ) care are o lungime de treĭ stîngenĭ pe cândŭ códa e fórte scurtă; ellŭ e făcutŭ de fire de pele tare, resucită. Hrabniculŭ este sceptrulŭ tabunciculuĭ, printr'ênsulŭ esecută ellŭ voinţa sa în domenulŭ seŭ aşia de capriciosŭ, adicô tabuna cailorŭ. Afară de Hrabnicŭ, ţine ellŭ în mână şi un stréng de o lungime de 4 saŭ 5 stînjenĭ care are la vîrfulŭ seŭ unŭ inelŭ de ferŭ; acésta este faimósa curs'a cailorŭ sêlbaticĭ. Cândŭ voesce tabunciculŭ să se serve cu dênsa, atuncĭ bagă vîrfulŭ córdeĭ remasă liberŭ, în inelŭ ţiindŭ acéstă cursă peste capŭ; apoĭ îndată şi cu o iuţială ca segétă, alérgă p'unŭ calŭ învaţatŭ dupô cellŭ sêlbaticŭ, îĭ aruncă c'o mare agerime cursa peste capŭ şi îl trage către sine; atuncĭ calulŭ e prinsŭ. Acumŭ începe ellŭ a desvolta forţa luĭ neobicnuită, putemŭ ḑice, peste omenéscă; căcĭ calul salbatic trage cursa cu o furie şi energie mare către dênsul, pe cândŭ tabunciculŭ prevêḑind acésta, a încongiuratŭ corpulŭ seŭ cu córda în maĭ multe rîndurĭ, ca unŭ brîŭ. Un altŭ omŭ ar fi fost tras jos şi tîritŭ dupô piciórele caluluĭ sêlbaticŭ fugîndŭ cu tótă forţia şi desperarea; dar acestŭ fiŭ al pustieĭ, resistă ca o statue de bronsŭ în contra trăsăturilorŭ animaluluĭ, şi resistinţa luĭ e aşia de mare şi de tenace, în câtŭ ellŭ osteneste pe calŭ care veḑindŭ că tóte forţile îĭ suntŭ în deşert, remîne unŭ timpŭ ca paralisatŭ, şi în acestŭ moment tabunciculŭ îlŭ trage cu córda dupô dênsul şi 'lu bagă într'o curte mare îngrădită, destinată a servi caluluĭ sêlbaticŭ ca scóla luĭ de domesticire.

Dar în unele locurĭ (precumŭ în liveḑile Americeĭ) unde numerulŭ cailorŭ selbaticĭ e aşia de mare în câtŭ omulŭ nicĭ nu póte spera a'ĭ nutri pe toţĭ ca să se servă de forţile lorŭ vitale fiindŭ viĭ, acolo se face vînătóre de caĭ cu differite arme (veḑĭ figura) spre aĭ omorî şi a se servi cu carnea lorŭ de mâncare şi cu pelea lorŭ dreptŭ acoperişŭ. Maĭ cu seamă sunt vestite earăşĭ unele popóre selbatice în Asia şi Indienĭ în America pentru forţia şi maĭ cu seamă pentru agerimea lorŭ. La aceĭ ómenĭ, viaţa lorŭ de omŭ, s'a schimbatŭ într'o viaţă instinctivă d'animalŭ. Omulŭ a priimitŭ iuţeala caluluĭ şi forţia esorbitantă a fiarelorŭ sêlbatice concentrate într'o singură ţintă, adicô d'a goni şi a omorî. B.

(Va urma)

VEGHIEREA ŞI SOMNULŬ.

Art. III.

2-lea condiţiunĭ individuale. Oamenii slabĭ, d'o constituţie móle şi maladivă dorm maĭ mult de cât ómeniĭ puternicĭ, ómeniĭ sângeroşĭ, graşĭ, cu gîtu scurt, cu capu voluminos, cu umeri laţĭ, aŭ o mare propensiune (aplecare) spre somn, şi trebue să se feréscă de dênsul ca d'o causă predispusătóre la congestiunĭ cerebrale, la apoplecsiĭ. Femeile dorm în general maĭ mult de cât bărbaţiĭ, omul matur dórme maĭ pucin de cât cellŭ adult, bătrînul maĭ pucin şi de cât unul şi de cât altul; copilul de curând născut nu face de cât să dórmă şi să sugă; cu cât se desvoltă şi 'mulţesce rapporturile salle cu lumea esternă cere maĭ pucin somnŭ. Este de neapărată trebuinţă d'a culca copiĭ de vreme, căcĭ eĭ facŭ ḑioa o mare chieltuélă de puterĭ; să se feréscă cineva d'a'ĭ turbura maĭ nainte de culcat saŭ prin giocurĭ peste mesură, saŭ printr'o prelungire de veghiere în miḑlocul uneĭ adunărĭ sgomotóse; este earăşĭ unŭ obiceiŭ vătămătoriŭ d'a'ĭ adormi pe genunche saŭ în braciele nutricelor saŭ mumelor lor. Căldura contactuluĭ 'ĭ încălḑesce; posiţia viciósă ce primesc póte să gene desvoltarea lor regulată, şi'ndată ce să simt puşĭ în légăn se desceptă cu ţipete. Pînă la etatea de 18 lunĭ saŭ şi păn'la 2 anĭ copiĭ dorm cîteva ore ḑioa. Legănarea copiilor este vătămătóre, bine ar fi să fie abandonatŭ cu totul acestŭ obiceiŭ viciosŭ. Somnul ţine maĭ mult dupô convalescenţie (timpul când se scólă cineva dupô maladie) de cât în starea de sănêtate, dar este uşurel şi se întrerupe lesne, ómeniĭ care nu se nutresc de ajjuns, dorm, maĭ pucin. Somnul restaură maladul şi

prețuesce pentru dênsul maĭ mult de cât grijile și medicamentele; liniscea ce determină somnul în tóte funcțiunile începe vindecarea tuturor sufferințelor, care aŭ drept basă, o stare de iritație, de flegmație saŭ inflamație; reparația ce dă sistemuluĭ nervos, permite acestuia d'a lucra c'o nuoă putere; dar anevoe pot adormi maladiĭ, de și se încércă cineva a depărta de dênșiĭ tot ce póte să'ĭ împiedice d'a dormi.

Obiceiul reguléḑă durata și epoca somnuluĭ, S'a ḑis din vechime că, a dormi șépte ore este de ajjuns pentru copiĭ și pentru bătrînĭ. Pentru a ficsa acésta trebue să consulte cineva etatea, constituția etc. În general trebuința somnuluĭ este în raport cu gradul de essaltație al sistemuluĭ nervos. Sunt persóne maĭ cu séma pintre professiunile savante care se obicnuesc a reduce somnul lor la cea maĭ stricată mesură ce cere sănetatea lor. Lacépéde nu dormia de cât 4 ore: de la 9—11 séra și de la 3—5 diminéța. Dar dup'acéstă agitație a sistemuluĭ nervos póte cineva ascepta un somn liniscit? Este preferabil pentru integritatea (buna stare) vedereĭ ca și pentru sănetatea genenerală d'a lucra treĭ ore diminéța de cât șése ore continuŭ nóptea. S'a calculat că, sculându-se cineva în fiă care ḑi cu duoe ore maĭ 'nainte, dupô 40 de anĭ găsesce c'a trăit maĭ mult cu 3 anĭ, 131 de ḑille și 16 ore. Obiceiul asemenea are mare influință asupra timpuluĭ când se 'ntórce somnul; nu póte cineva lua drept normă răsărirea și apunerea sóreluĭ: cea maĭ bună distribuțiune e ḑilleĭ este aceea care ficséḑă răsărirea și apunerea la ore egal depărtate de mediul nopțeĭ; nu trebue să se culce cineva maĭ tărḑiŭ vara de cât iarna. Câte o dată legănarea, sgomotul uneĭ cascade, uneĭ morĭ, un cântec monoton, influe asupra începutuluĭ și durateĭ somnuluĭ.

Cât pentru miḑlócele care aduc somnul, sunt maĭ mult saŭ maĭ pucin puternice dupô dosa ce ia cineva, precum și dupô starea organismuluĭ; așa spre es. opium și tabacu câte o dată îmbată și face să dórmă, jusquiam, (Hyosciamus, masălărița), Belladona (mătrăguna) etc. pot fi luate în óre care dosă și să producĕ o linisce, un somn maĭ mult saŭ maĭ pucin durabil, saŭ o nesomine și o beție furiósă; obiceiul moderat al bêuturilor alcoolice (spirtóse) măresce tensiunea, numaĭ când dosa este mare atuncĭ omul adórme profund (greŭ), fiind că sîngele se grămădesce în creerĭ. Adevêratele miḑlóce d'a ține și d'a chiema somnul sunt: regularitatea orelor ce'ĭ consacră cineva, temperanția, proporția între essercițiŭ și alimentație, renunciarea la lucrărĭ intellectuale, la lecturĭ saŭ convorbirĭ escitante aprópe d'a merge la pat, depărtarea stimulanților sensorialĭ, obiceiul d'a se scula de diminéță. Posiția în pat depinde ăncê de obiceiŭ: cea maĭ bună este aceea ce procură (dă) corpuluĭ o maĭ mare sumă de repaos.

Asta este posiția orizontală, ea nu cere nic'o sciință pentru ținerea ecuilibruluĭ și permite corpuluĭ d'a atinge printr'un maĭ mare numer possibil de puncturĭ, suprafacia pe care este întins, cu cât astă dublă condiție este maĭ pucin împlinită cu atât maĭ mult și somnul este maĭ difficil (anevoe). Persónele cu umerĭ sterșĭ și cu clavicule lungĭ se culcă maĭ comod pe spate: posițiă maĭ pucin suportabilă acellora ce aŭ umerĭ rotunḑĭ și clavicule scurte. Posiția cea maĭ comună este decubitus lateral, și maĭ cu sémă pe partea dréptă, avênd membrele îndoite pe jumătate. Culcarea pe spate produce vise erotice (amoróse). Persónele prea grase dispuse la congestiĭ celebrale, trebue să aĭbă tot-d'auna capul maĭ rădicat, asta este o regulă ș'un precept care se dă tuturor în general, ca picióreie se fie p'un plan maĭ jos de cât planul capuluĭ; și'n fine a dormi p'un plan inclinat cu capul în jos și cu picióręle în sus, nu numaĭ că este imposibil, dar este în contra tuturor regulilor hygienice.

Ce frumósă combinațiune a făcut Natura din viața omuluĭ fracționând'o în veghierĭ și repaose, ca cum ar fi voit să facă dintr'ênsa maĭ multe viețĭ parțiale! Și'ntr'adevêr, omul în fiă care diminéță când se descéptă din somn, pare că se simte creat din noŭ, tóte organele bine dispuse pentru lucru, ideile maĭ clare și organismul întreg pare a fi re'ntinerit. Să'nvățăm dar a prețui ș'a economisi viața ca cellŭ maĭ frumosŭ dar al ceriuluĭ.

A.

Istoria Vesuvuluĭ.

Art. III.

Însemnărĭ și conclusiĭ

Între deosebitele puncturĭ vecine care nu sunt ocupate de orașŭ, saŭ care nu sunt suppuse la acelleașĭ primejdiĭ, nic'unu n'are așia de multe avantage, cât pentru apropierea de capitală, de mare și de pămênturile roditóre ce acopere córtele Vesuvuluĭ.

Dacă dar propulația actuală ar părăsi a-

ceste locurĭ, numaĭ de câtŭ ar fi remplasată printr'alta, şi pentru ce acésta? pentru acelleaşĭ cuvinte că şi Maram din Toscana şi Campania din Roma nu vor fi nicĭ o dată despopulate, cu tóte că malaria şi trista eĭ influenţiă esersă acolo maĭ multe devastaţiunĭ (prăpădeniĭ) în câţi-va anĭ, de cât lavele Vesuvuluĭ într'unŭ numerŭ de secolĭ. În vane a voitŭ să silésca pe locuitorĭ ca să nu maĭ d̦idéscă în locurĭ aşia de ameninţate. Frumuseţea posiţiuneĭ şi fertilitatea soluluĭ, care peste pucin se acopere de bogate vegetaţiunĭ destinate a fi incendiate (arse) din nuoŭ peste câţĭ-va anĭ, facŭ ca ómenilorŭ să nu le pese de ameninţările Natureĭ. Astă nepăsare este atâtŭ de mare în côt se află o fabrică de prafŭ la Torre del Annunziata.

Între miĭ alte esemple, districtu de lângă Neapole ne dă dovedĭ că, regiunile a cărorŭ suprafacie este maĭ adese orĭ re'noită, şi unde astă re'noire este însocită din timpŭ în timpŭ d'o destrucţiune parţiale a viăţeĭ animale şi vegetale, pot cu tóte astea să se afle în numĕrul ţerrelorŭ cellorŭ maĭ locuite şi cellorŭ maĭ desfătătóre alle globuluĭ. Ce frumuseţĭ naturale, ce bogaţiĭ immense! Cóstele Vesuvuluĭ nutresc o sănĕtósă şi puternică populaţiune aprópe de 80000 individ̦ĭ; căt pentru coline şi livedile dup'împregiur, tragŭ ca şi insulile vecine, fertilitatea soluluĭ lorŭ din materiile aruncate de erruptiunile precedente. Dacă calcarulŭ care forméd̦ă roca fondamentală a Apeninilor ar fi fostŭ gólă peste tótă întinderea, suprafacia sa n'arŭ fi pututŭ înlesni nutrimentŭ la a 20-lea parte din locuitoriĭ seĭ actualĭ. Astă băgare de sémă nu va scăpa din vedere nic'unuĭ Geologŭ dac'observă schimbările caracteristice care presintă solul sub raportulŭ agricultureĭ, îndată ce trece celle din urmă limite alle aruncăreĭ materiilorŭ volcanice; îndată spre es. ce ajjunge cineva la distanţa d'aprópe 7 mile de Vesuvŭ, părăsesce locurile plane ca să urce colinele dela Sorrento, unde materiile volcanice încep a dispare.

Cu tóte c'a fostŭ favorisată de Natură din timpiĭ nememorialĭ, astă ţérră a arătatŭ urme de schimbărĭ lăssate în periodulŭ când a servitŭ de locuinţa specieĭ umane, aste urme vor putea arăta în timpurile viitóre o serie de resturnărĭ saŭ cataclisme. Să suppunemŭ că într'o epocă viitóre Mediterana forméd̦ă unŭ golfŭ în océnulŭ cellŭ mare şi că valurile şi curentu flucsurilor înaintéd̦ă spre ţermurile Campanieĭ, cumŭ se întîmplă astăd̦ĭ pe ţermurile orientale alle Engliterеĭ, geologulŭ va d̦ieri atuncĭ nu numaĭ cetăţile deja cotropite, dar chiarŭ acellea care, fórte probabilŭ, vor fi fost înghiţite în cursulŭ secolilorŭ şi care descompunindu-se pe falesele rîpóse, vor lăsa să se vad̦ă d̦idurile aşed̦ate unele peste altele şi despărţite de straturĭ gróse de tufŭ şi de lavă. Multe dintr'aceste d̦idirĭ precumŭ acelle dela Herculanum şi de la Pompeia nu vor presenta nic'o urmă de stricăciune ocasionată de focŭ, altele precumŭ acelle dela Torre del Greco, vor fi pe jumătate consumate; şi în fine un mare numerŭ, precum la Tripergola, la pólele munteluĭ Nuovo se vor găssi fórte confusiat răspândite. P'între ruine se vor descoperi schelete de ómenĭ şi urme de corpurĭ umane, în rocele solide de lavă, se vor însemna assemene urme de cutremur de pămênt. Pavagiu uneĭ părţĭ din calea Domiţiană şi templul Nimfelor înundate de flucs, se vor descoperĭ în momentul reflucsuluĭ, colónele astuĭ edificiŭ remăind ne-atinse şi drepte. Se vor d̦ierĭ încă şi alte templurĭ care dupô ce s'aŭ cufundat în vechime, precum acellŭ al luĭ Serapis, s'aŭ redicat pe urmă prin effectul miscăreĭ oscilatoriă a soluluĭ. Orĭ, dacă observatoriĭ care se daŭ la studiul acestor fenomene şi la cercetarea causelor lor, admit că, la ora care epoce, legile Natureĭ, saŭ cursul general al evenimentelor naturale, se deosebeaŭ fórte mult de ceea ce observă în d̦ilele lor, nu vor maĭ întârd̦ia a raporta la acest timp primitiv curiósele monumente despre care vorbirăm. Pe d'altă parte, de vor considera probele numeróse a multelor catastrofe la care aŭ fost suppuse regiunea ce esaminaŭ, póte că vor plênge destinata fatală a fiinţelor condamnate a locui o planetă în stare născêndă şi cahotică, şi se vor felicita într'acesta că rassa lor privilegiată a scăpat d'ast-fel de scene de desordine şi de confusie.

Cu tóte acestea care era starea reală a Campanieĭ în aniĭ aceia de terribilĭ revoluţiunĭ? Se bucura d'o climă, unde suflarea ceriuluĭ făcea simţită dulcea şi bine făcĕtórea sa influenţă. — O Natură puternică şi bogată risipea cu abundanţă thesaurile uneĭ vegetaţiunĭ fărô socie, şi altă dată ţermurile salle care eraŭ Elyseul poeţilor era assemene şi retragerea favorită a marilor bărbaţĭ. Pînă chiar şi tiraniĭ genuluĭ uman aŭ căutat cu affecţiune acésta attrăgĕtóre regiune: d'aceea eĭ nu numaĭ c'aŭ apărat'o dar aŭ înfrumoseţat'o, aŭ petrecut acolo viaţa lor ş'aŭ murit. E adevĕrat, locuitoriĭ n'aŭ fost scutiţĭ de nic'o calamitate ce amerinţă specia umană, dar relele ce încercară trebuesc fi attribuite causelor morale, ear nu causelor fisice — unor evenimente înfricoşate ce omul ar fi putut stăpâni, de cât catastrofelor neevitabile ce resultă din acţiunea sutterană. În epoca pe când Spartacus înalţa corturile armateĭ salle de 10000 gladiatorĭ în vechiul crater stinsă al Vesuvuluĭ, vulcanul era pentru locuitoriĭ din Campania unŭ obiect de terróre mult maĭ mare de cât n'a fost de când a început a isbuni foc şi a fi continuŭ în activitate, prcum este ş'astăd̦ĭ.

A.